

Ajankohtainen klassikko auttaa käsitteellistämään monimutkaisia ilmiöitä

Iljenkov, Evald (2024). *Abstraktin ja konkreettisen dialektiikka Marxin pääomassa*. Suomennos Jaakko Virkkunen ja Juha Pihlaja. Vastapaino. 368 sivua.

TALOUDELLISET, teknologiset ja sosiaaliset ympäristöt monimutkaistuvat ja muuttuvat kiihtyvään tahtiin haastaen työelämää ja oppimisympäristöjä. Tämä edellyttää toiminnan painopisteen siirtämistä yksilökeskeisyydestä yhteisöllisyyteen sekä työelämän ja oppimisen ilmiöiden yhä laajempaa ymmärtämistä systeemisestä ja teoreettisesta näkökulmasta. Lisäksi on muodostettava uusia toiminnan muutosta kuvaavia käsitteitä ja teorioita tutkimuksessa tukien yhteiskunnallista ja arkista toimintaa. Mutta ymmärrämmekö, miten uudet käsitteistöt syntyvät? Tai miten ne antavat avaimia järkevälle ja oikeudenmukaiselle toiminnalle tulevaisuudessa?

Evald V. Iljenkovin *Abstraktin ja konkreettisen dialektiikka Marxin pääomassa** on kulttuuripsykologian menetelmäklassikko. Teoksessa käydään perin pohjin läpi abstraktista konkreettisen kohoamisen menetelmä.

Iljenkovia on luonnehdittu yhdeksi tärkeimmäksi neuvostofilosofiksi, jonka tavoite oli paitsi tulkita myös muuttaa maailmaa. Hän antaakin kirjassaan käsitteellisiä välineitä monimutkaisten ilmiöiden ymmärtämiseen ja muuttamiseen. Nämä ovat kiinnostavia kysymyksiä laajemminkin käytäntöjä

koskevan tutkimuksen käsitteenmuodostuksen ja yksittäistapauksista yleistämisen kannalta.

SUORAVIIVAISEN EMPIRISMIN KRITIIKKI

Iljenkov tarkastelee tutkimuksen metodologiaa ja käsitteitä dialektiikan näkökulmasta. Hän rakentaa Karl Marxiin perustuvaa dialektista käsitystä abstraktista, konkreettista ja yleiskäsitteistä käymällä läpi erilaisia filosofian suuntauksia Baruch Spinozasta Georg Wilhelm Friedrich Hegeliin ja empiristeihin, erityisesti John Lockeen ja John Stuart Milliin. Hän arvostelee vahvasti tietoteoreettista ”robinsonadia”, jossa tiedon muodostaja nähdään irrallaan sosiaalisista yhteyksistään ja ympäröivästä, muuttuvasta todellisuudesta.

Keskeiset kritiikin kohteet ovat suoraviivainen luokitteleva empiristinen tutkimusote ja ”muodollinen logiikka”, jotka eivät tavoita maailman muuttumisen dynamiikkaa ja konkretia. Empiristinen käsitys tutkimuksesta perustuu yksittäisten tapausten samuuden hakemiseen luokituilla ja induktiivisilla yleistyksillä ja päättyy helposti tyhjiin käsitteellisiin yleistyksiin. Abstraktista

konkreettiseen kohoamisen menetelmän perusta taas on jonkin yksittäisen tapauksen analyysi ja sen suhteuttaminen historialliseen kehitykseen.

Kun tiedon tuottaja ymmärtää ilmiön, olion tai tosiasian kehitykseen vaikuttavat vuorovaikutukselliset suhteet, jännitteet ja ristiriidat, hän voi alkaa käsitteellistää kyseisen ilmiön perusteita ja vaikuttaa niihin. Ristiriidat kehityksen ja historiallisen muutoksen perustana eroavat ristiriitojen perinteiselle tulkinnalle muodollisessa logiikassa. Konkretia ei myöskään tarkoita vain jotain aistein havaittavaa kuten se empiristisestä näkökulmasta tulkitaan. Konkreettisuus on tiedontuottajan havaitsemaa yleispätevien keskinäisyhteyksien ja riippuvuuksien sekä jännitteiden olemassaoloa, joka vaikuttaa kyseisessä ilmiössä ja sen kehityksessä.

Teoksessa on viisi osaa, joissa käydään läpi dialektinen käsitys abstraktista ja konkreettista sekä näiden historia vertaamalla

TEKSTI ON PAIKOIN IDEOLOGISESTI PUHDASOPPISTA JA SUORAVIIVAISTA ”PORVARILLISEN TIETEEN” KRITIIKKIÄ.

sitä vallitseviin länsimaisiin tapoihin ymmärtää tiedon tuottamisen prosesseja. Nimensä mukaisesti kirjan keskeinen tutkimuksellinen esimerkki on Marxin *Pääoma*, johon koko abstraktista konkreettiseen kohoamisen menetelmä lähökohtaisesti perustuu.

Kirja ei ole helppoa luettavaa, ellei lukijalla ole vahvaa taustaa tieteenfilosofiassa eikä tuntemusta Marxia edeltäneestä taloustieteestä tai *Pääomasta*. Filosofiselle analyysille ominaisesti kirja koostuu perinpohjaisesta käsitteellisestä argumentaatiosta hakiessaan dynaamista tietoteoreettista ja menetelmällistä vaihtoehtoa tietoteorian perusteista.

Alun perin teos julkaistiin Neuvostoliitossa vuonna 1960. Teksti onkin paikoin ideologisesti puhdasoppista ja suoraviivaista ”porvarillisen tieteen” kritiikkiä, jota tuetaan siteeraamalla Vladimir Leninin käsityksiä. Myöhemmät Iljenkov-tulkitsijat, kuten David Bakhurst, ovat esittäneet, että sensuuria välttääkseen Iljenkov myötäili dogmaattista Neuvostoliiton ajan marxismi-leninismia, vaikka ei sitä kriittisenä marxilaisuuden tutkijana kannattanut. Tämä jännite näkyi Iljenkovin uran eri vaiheissa.

ILJENKOVIN MERKITYS NYKYPÄIVÄNÄ

Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian menetelmäklassikoihin

kuuluvassa teoksessa on oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta tärkeää sisältöä, kuten ydinviesti käsitteellistämisestä. Yhtä lailla tärkeä ristiriidan käsite taas nähdään kehityksen virittäjänä prosessissa, jota määräävät ihmisistä riippumattomat tekijät.

Abstraktista konkreettiseen kohoamisen menetelmä on keskeinen menetelmällinen lähtökohta varsinkin Yrjö Engeströmin ekspansiivisen oppimisen teorian ja kehittävän työntutkimuksen metodologiassa. Engeström kollegoonein ja oppilaineen on laajasti ja eri tavoin soveltanut ja kehittänyt tähän tutkimusperinteeseen kuuluvaa metodologiaa. Heidän tärkeä roolinsa toiminnan teorian kehityksessä tunnustetaan kansainvälisesti.

Abstraktista konkreettiseen kohoamisen menetelmä on kiinnostava myös yleisemmin laadullisen tutkimuksen metodologian kannalta. Metodologian mallit eivät perinteisesti ole huomioineet kovinkaan hyvin käytäntöjen muutoksia koskevan tutkimuksen erityispiirteitä. Abstraktista konkreettiseen kohoamisen menetelmä tuo aineksia tähän. Se myös käsitteellistää teoreettisten käsitteiden tuottamisen prosessia aineiston analyysin osana.

Yleistäminen tulkitaan metodologiassa usein suhteessa tilantollisen yleistämisen kaltaiseen tilanteeseen. Abstraktista konk-

reettisen kohoamisen menetelmä taas lähtee siitä, että analysoimalla tarkasti joitain yksittäistapauksia ja niissä vaikuttavia kehityksellisiä jännitteitä ja suhteita on mahdollista löytää ja käsitteellistää yleisempiä toimintaan vaikuttavia kehityskulkuja.

Mallilla on selvästi yhtymäkohtia abduktiiviseen metodologiaan, jossa teorian ja aineiston vuorovaikutus ovat keskeisiä. Iljenkovin kirjoittaessa teostaan abduktiivinen päättely ei ollut juurikaan logiikan malleissa esillä. Hän kuitenkin kirjoitti vastaavista prosesseista korostamalla yhtäältä analyysin ja synteessin ja toisaalta induktion ja deduktion läheistä vuorovaikutusta tiedon muodostuksen perustana.

SUOMENNOS ON KULTTUURITEKO

Kiinnostus Iljenkovin työhön on viime vuosina kasvanut maailmanlaajuisesti, ja hänen tekstejään on käännetty eri kielille. Hänen keskeisimpiin lukeutuvan teoksensa suomennos on kulttuuriteko ja tervetullut lisä käytäntötutkimuksen metodologiaan.

Suomennoksesta vastaavat Jaakko Virkkunen ja Juha Pihlaja ovat pitkän linjan tutkijoita kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian viitekehityksessä. He ovat soveltaneet ja kehittäneet Iljenkovin teoksessaan esittämiä me-

netelmiä omissa tutkimuksissaan. Suomenos perustuu englannin- ja saksankielisiin käännöksiin. Yliopistonlehtori Liubov Folger on tarkastanut käännöksen suhteessa venäjänkieliseen alkutekstiin, ja Aleksanteri Instituutin professori emeritus Vesa Oittinen on avustanut sen viimeistelyssä sekä kirjoittanut teokseen kattavat, Iljenkovin uraan ja tuotantoon johdattelevat avaussanat.

Uskomme, että Iljenkovin kirja kiinnostaa aikuiskasvatustieteen ja kasvatustieteiden tutkijoita ja opiskelijoita sekä laajemmin käytäntötutkimuksesta ja laadullisen tutkimuksen metodologias- ta kiinnostuneita. Engeström on todennut, että teoreettisten käsitteiden muodostaminen on yhä

tärkeämpää nykymaailmassa, joka on täynnä kaoottista monimutkaisuutta ja kriisejä. Tuoreimmassa kirjassaan *Concept Formation in the Wild* hän avaa käsitteellistämisen ja muutoksen ymmärtämisen perustavaa merkitystä niille, jotka yrittävät saada otetta aikamme ongelmista ja löytää keinoja niiden ratkaisemiseksi.

Muutos voi tapahtua vain eri tahojen yhteistyöllä ja kehittämisellä. Iljenkovin kirja antaa aineksia hahmottaa tällaisten kohteellisten tiedonmuodostuksen prosessin luonnetta. Kirjaan tutustuessa suosittelemme lukemaan rinnakkain sen kanssa Iljenkovin seuraajien tulkintoja ja käytännön sovelluksia.

SAMI PAAVOLA

FT, professori
kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

 <https://orcid.org/0000-0002-5321-8535>

HELI KAASTRAKOSKI

FT, tutkija
rikosseuraamusalan tutkimustiimi
Laurea-ammattikorkeakoulu

 <https://orcid.org/0000-0002-6821-7009>

***Alkuteokset:**

Iljenkov, E. (2008). *The Dialectics of the Abstract and the Concrete in Marx's Capital*. Delhi: Akaar Books.

Iljenkov, E. (1979). *Die Dialektik des Abstrakten und Konkreten im "Kapital" von Karl Marx*. Moskau: Verlag Progress.

Tarjoa tekstiä jatkuvan oppimisen teemaan

Aikuiskasvatus 3/2025

Vuoden 2025 teemanumerossa tartumme mitä ajankohtaisimpaan aiheeseen. Liity mukaan omalla tekstilläsi.

Jatkuvan oppimisen nimissä edistetään tasa-arvoisia osallistumismahdollisuuksia ja pyritään nostamaan etenkin työikäisten koulutustasoa. Teemanumero tuo esiin tuoretta tutkimusta ja tuoreita lähestymistapoja aikuisten työelämälähtöiseen koulutukseen, ammatilliseen koulutukseen ja työssä oppimiseen.

Syyskuussa 2025 ilmestyvän numeron toimittavat **Anu Kajamaa, Päivi Hökkä ja Katja Vähäsantanen**.

Lähetä tiedeartikkelin käsikirjoitus viimeistään 6. marraskuuta 2024. Näkökulmien ja puheenvuorojen käsikirjoituksia odotamme vuoden 2025 alkupuolella. Meilaa tekstisi toimituspäällikölle: terhi.kouvo@kvs.fi.